

Álxebras de Evolución e Grafos

Área de Álgebra

Andrés Pérez Rodríguez

Universidade de Santiago de Compostela

23 de marzo de 2022

Introdución

Gregor Mendel foi un frade austríaco coñecido polos seus experimentos con plantas de chícharos e a consecuente formulación das leis xenéticas que levan o seu propio nome. Estas constitúen o conxunto de regras básicas para a transmisión da información xenética de proxenitores a descendentes. Aínda que Mendel xa empregou a linguaxe matemática para formular as súas leis, terían que pasar algunhas décadas ata que se introduciu a álgebra abstracta no estudo da xenética. Chegados a este punto, corrobórase que as álxebras non asociativas son o marco matemático apropiado para o estudo da herdanza no campo da xenética.

Non obstante, non tardaron en atoparse con situacións hereditarias que non respondían ante as leis de Mendel, como é o caso da bipartición nas células procariotas, a cal é un proceso de reprodución asexual. Aquí xorde a chamada xenética non mendeliana, considerada a día de hoxe como a linguaxe básica da bioloxía molecular, pero... as álxebras non asociativas funcionan igual de ben neste caso?

No ano 2006, J. P. Tian e P. Vojtěchovský responden afirmativamente a esta pregunta introducindo o concepto de álgebra de evolución en [3]. O noso obxectivo vai ser presentar as álxebras de evolución e amosar como a asociación dun digrafo nos permite estudar de maneira sinxela e gráfica algunhas das súas propiedades, sen esquecermos das interpretacións biolóxicas que se poden facer.

Álxebras de evolución e digrafos asociados

As álxebras de evolución son un tipo de álxebras conmutativas e non asociativas que permiten modelar a herdanza non mendeliana.

Definición 1. *Unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$ sobre un corpo $\mathbb{K}$ é unha $\mathbb{K}$ -álgebra provista dunha base $B = \{e_1, \dots, e_n\}$, denominada **base natural**, tal que $e_i e_j = 0$ se $i \neq j$ e $e_i^2 = e_i e_i = \sum_{k=1}^n a_{ik} e_k$. Fixada unha base natural B de $\mathcal{E}$, os escalares $a_{ik} \in \mathbb{K}$ denomínanse **constantes de estrutura** e a matriz $M_B = (a_{ik})$ que as recolle denomínase **matriz de estrutura**.*

PALABRAS CLAVE: álgebra de evolución; xenotipo; digrafo; descompoñibilidade; nilpotencia.

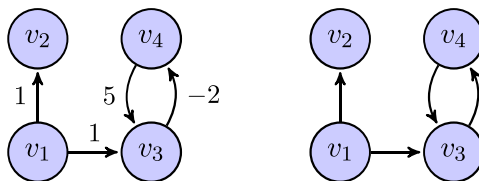
Biologicamente, se $\mathcal{E}$ é unha álgebra de evolución con base $B = \{e_1, \dots, e_n\}$, os elementos e_i pódense interpretar como xenotipos. Polo tanto, se se ten que $e_i^2 = \sum_{k=1}^n a_{ik} e_k$, a constante de estrutura a_{ik} pódese interpretar como a probabilidade de que o xenotipo e_i , ao reproducirse, dea lugar ao xenotipo e_j . Non obstante, para poder facer estas interpretacións é necesario que $0 \leq a_{ik} \leq 1$ e que $\sum_{k=1}^n a_{ik} = 1$ para calquera $i \in \{1, \dots, n\}$. No sucesivo, sempre que se fagan interpretacións biolóxicas, estarase supoñendo que a matriz de estrutura da álgebra de evolución cumpre estas características, é dicir, que é unha matriz estocástica. Así, dada unha poboación de células procariotas que poden presentar n xenotipos distintos, algunhas das preguntas que poderíamos facernos son as seguintes:

- Que xenotipos poden aparecer a partir dun certo xenotipo?
- Hai subfamilias disxuntas de xenotipos nas que, ao reproducirse internamente, se xeren individuos desa mesma familia?
- Os xenotipos rematan por extinguirse?

O noso propósito é tentar responder a estas preguntas por medio do estudo dalgunhas propiedades das álxebras de evolución, servíndonos da teoría de grafos. Así pois, imos ver como asociar digrafos (ponderados ou non) a álxebras de evolución.

Definición 2. Dada unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$ e unha base natural B , o digrafo ponderado $\Gamma^\omega(\mathcal{E}, B) = (V, E, \omega)$, onde $V = \{v_1, \dots, v_n\}$ é o **conxunto de vértices**, $E = \{(v_i, v_j) \in V \times V \mid a_{ij} \neq 0\}$ o **conxunto de arestas** e ω a aplicación $E \rightarrow \mathbb{K}$ dada por $\omega((v_i, v_j)) = a_{ij}$, denomínase **digrafo ponderado asociado a $\mathcal{E}$** . Non obstante, en xeral pódese prescindir destas ponderacións. Nese caso, o digrafo $\Gamma(\mathcal{E}, B) = (V, E)$ denomínase **digrafo asociado a $\mathcal{E}$** .

Ejemplo 1. Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución cunha base natural $B = \{e_1, e_2, e_3, e_4\}$ e cuxo produto ven dado por: $e_1^2 = e_2 + e_3$, $e_2^2 = 0$, $e_3^2 = -2e_4$ e $e_4^2 = 5e_3$. Os digrafos asociados $\Gamma^\omega(\mathcal{E}, B)$ e $\Gamma(\mathcal{E}, B)$ son:

Observación 1. En xeral, o digrafo asociado a unha álgebra de evolución depende da base natural considerada, tal e como se pode ver no seguinte exemplo.

Ejemplo 2. Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución con base natural $B = \{e_1, e_2\}$ e cuxo produto ven dado por $e_1^2 = e_2$ y $e_2^2 = e_2$. Facendo contas, é sinxelo ver que $B' = \{f_1 = e_1 + e_2, f_2 = e_1 - e_2\}$ tamén é unha base natural, e as expresións do produto respecto desta nova base son $f_1^2 = f_1 - f_2$ e $f_2^2 = f_1 - f_2$. Non obstante, os digrafos $\Gamma(\mathcal{E}, B)$ e $\Gamma(\mathcal{E}, B')$ non son isomorfos.

A continuación, defínese o concepto de álgebra de evolución regular e amósase que, neste caso, o digrafo asociado é independente da base natural.

Definición 3. *Unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$ dise **regular** se $\mathcal{E} = \mathcal{E}^2$, ou equivalentemente, se o determinante da súa matriz de estrutura é non nulo.*

Teorema 1 ([2, Corollary 4.7]). *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución regular e considérense $B = \{e_1, \dots, e_n\}$ e $B' = \{f_1, \dots, f_n\}$ dúas bases naturais distintas. Entón, existe unha permutación $\sigma \in S_n$ e un escalar $k \in \mathbb{K} \setminus \{0\}$ tal que $f_i = ke_{\sigma(i)}$ para calquera $i = 1, \dots, n$.*

O Teorema 1 asegura que se unha álgebra de evolución é regular, entón hai unha única base natural posible salvo permutacións e multiplicación por escalares. Polo tanto, só hai un único digrafo asociado posible, salvo a orde dos nodos, e en consecuencia todos son isomorfos como digrafos.

Os conxuntos de descendentes

Co obxectivo de responder á primeira das nosas preguntas, introdúcense os seguintes conxuntos tomados de [1].

Definición 4. *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución, $B = \{e_1, \dots, e_n\}$ unha base natural e fixemos un $i_0 \in \{1, \dots, n\}$.*

i) *Os **descendentes de primeira xeración** de i_0 son os elementos do conxunto:*

$$D^1(i_0) := \{k \in \{1, \dots, n\} \mid a_{i_0 k} \neq 0\}.$$

ii) *De maneira similar, os **descendentes de segunda xeración** de i_0 son aqueles $j \in D^1(k)$ para algún $k \in D^1(i_0)$. Polo tanto:*

$$D^2(i_0) := \bigcup_{k \in D^1(i_0)} D^1(k).$$

iii) *Por recursividade, os **descendentes da m -ésima xeración** de i_0 é o conxunto:*

$$D^m(i_0) := \bigcup_{k \in D^{m-1}(i_0)} D^m(k).$$

iv) *Por último, o **conxunto de descendentes** é a unión dos conxuntos anteriores:*

$$D(i_0) := \bigcup_{m \in \mathbb{N}} D^m(i_0).$$

Biologicamente, os descendentes de primeira xeración do xenotipo e_i correspóndense cos xenotipos que aparecen en e_i^2 . Os descendentes da m -ésima xeración do xenotipo e_i son os xenotipos que aparecen na reprodución dos descendentes da $(m-1)$ -ésima xeración de e_i . Por último, o conxunto de descendentes do xenotipo e_i é a unión de todos os conxuntos anteriores.

Aínda que os conxuntos anteriores poidan parecer difíciles de manexar, imos ilustrar ditas definicións en termos do digrafo asociado a unha álgebra de evolución. Así, é directo que dada unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$, B unha base natural e $\Gamma(\mathcal{E}, B)$ o seu digrafo asociado, tense que:

- $D^m(i_0) = \{k \in \{1, \dots, n\} \text{ tales que existe un camiño de lonxitude } m \text{ que comeza en } v_{i_0} \text{ e remata en } v_k\}$.
- $D(i_0) = \{k \in \{1, \dots, n\} \text{ tales que existe un camiño que comeza en } v_{i_0} \text{ e remata en } v_k\}$.

Ejemplo 3. *Considérese a álgebra de evolución do Exemplo 1 e o seu digrafo asociado. Os conxuntos de descendentes do índice 1 son os seguintes: $D^1(1) = \{2, 3\}$, $D^2(1) = D^{2n}(1) = \{4\}$, $D^3(1) = D^{2n+1}(1) = \{3\}$ e $D(1) = \{2, 3, 4\}$.*

Alxebricamente falando, o conxunto de descendentes dun índice permite calcular o ideal xerado polo correspondente elemento da base natural. De agora en adiante, $\text{span}\{\cdot\}$ denotará o subespazo xerado por certo conxunto de elementos.

Proposición 1 ([1, Corollary 2.1.7]). *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución con base natural $B = \{e_1, \dots, e_n\}$. Entón, para todo $k \in \{1, \dots, n\}$ tense que o ideal xerado polo elemento e_k é $\text{span}\{e_k, e_j^2 \mid j \in D(k) \cup \{k\}\}$.*

A maiores, tamén nos permite estudar a simplicidade da álgebra. Véxase que unha álgebra dise **simple** se non é abeliana e o 0 é o seu único ideal propio.

Proposición 2 ([1, Theorem 2.2.7]). *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución con base natural $B = \{e_1, \dots, e_n\}$. Entón, $\mathcal{E}$ é simple se, e só se, $\mathcal{E}$ é regular e $D(i) = \{1, \dots, n\}$ para todo $i \in \{1, \dots, n\}$.*

En termos de grafos, a condición “ $D(i) = \{1, \dots, n\}$ para todo $i \in \{1, \dots, n\}$ ” é equivalente a que o digrafo asociado sexa fortemente conexo, é dicir, dados dous nodos existe sempre un camiño que vai dun nodo no outro.

Descompoñibilidade en álxebras de evolución

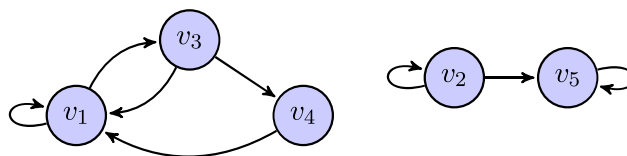
As álxebras de evolución descompoñibles son aquelas que se poden escribir como suma directa de dous ideais non nulos. O estudo desta propiedade faría posible dar resposta á segunda das nosas preguntas xa que, a nivel biolóxico, esta descomposición pode ser vista como unha unión disxunta de familias de xenotipos, na que cada un dos individuos dunha das familias, ao reproducirse, dá lugar a individuos desa propia familia. Así pois, imos ver como a conexidade do digrafo asociado está estreitamente relacionada coa descompoñibilidade da álgebra de evolución.

Definición 5. *Unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$ dise **non dexenerada** se existe unha base natural $B = \{e_1, \dots, e_n\}$ tal que $e_i^2 \neq 0$ para calquera $i \in \{1, \dots, n\}$.*

Teorema 2 ([2, Proposition 2.8]). *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución non dexenerada e $B = \{e_1, \dots, e_n\}$ unha base natural. Entón, $\mathcal{E}$ é indescompoñible se, e só se, $\Gamma(\mathcal{E}, B)$ é conexo.*

A relevancia deste resultado recae no feito de que a conectividade do digrafo asociado a unha álgebra de evolución non dexenerada non depende da base natural.

Ejemplo 4. *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución non dexenerada con base natural $B = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5\}$ e cuxo produto ven dado por $e_1^2 = e_1 + e_3$, $e_2^2 = e_2 + e_5$, $e_3^2 = e_1 + e_4$, $e_4^2 = e_1$ e $e_5^2 = e_5$. O seu digrafo asociado $\Gamma(\mathcal{E}, B)$ é:*

En efecto, este digrafo non é conexo xa que presenta dúas compoñentes conexas ben diferenciadas. Polo tanto, $\mathcal{E} = I \oplus J$ onde $I = \text{span}\{e_1, e_3, e_4\}$ e $J = \text{span}\{e_2, e_5\}$.

Observación 2. *No caso de que a álgebra sexa dexenerada, o Teorema 2 deixa de ser válido (véxase o exemplo [2, Example 2.5]).*

Nilpotencia en álgebras de evolución

O concepto de nilpotencia pódese interpretar bioloxicamente como que os trazos orixinais (ou xeradores) extínguense despois dun certo número de xeracións.

Dada unha álgebra de evolución, introdúcese a seguinte sucesión de subespazos e as seguintes definicións tomadas de [2]:

$$\mathcal{E}^1 = \mathcal{E}, \quad \mathcal{E}^{k+1} = \sum_{i=1}^k \mathcal{E}^i \mathcal{E}^{k+1-i}.$$

Definición 6. *Un elemento x dunha álgebra $\mathcal{E}$ dise **nil** se existe un número natural n tal que $x^n = (\dots((xx)x)\dots)x = 0$. Ademais, $\mathcal{E}$ dise que é unha **álgebra nil** se todo elemento é nil.*

Definición 7. *Unha álgebra de evolución $\mathcal{E}$ dise **nilpotente** se existe un $n \in \mathbb{N}$ tal que $\mathcal{E}^n = 0$. O menor índice n que o satisfai denomínase **índice de nilpotencia**.*

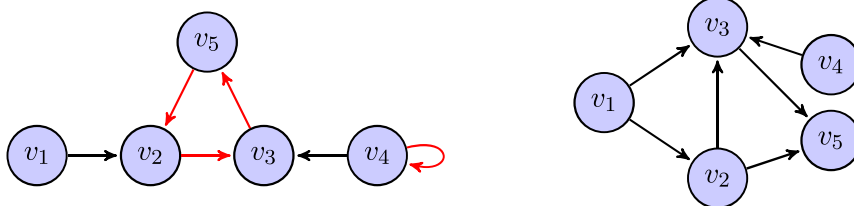
Teorema 3 ([2, Theorem 3.4]). *Sexa $\mathcal{E}$ unha álgebra de evolución con base natural $B = \{e_1, \dots, e_n\}$. Entón, as seguintes afirmacións son equivalentes:*

- (i) $\mathcal{E}$ é nil.

- (ii) Non hai ciclos orientados en $\Gamma(\mathcal{E}, B)$.
- (iii) A base natural pode ser reordenada de tal maneira que a matriz de estrutura de $\mathcal{E}$ é triangular superior con todo ceros na diagonal.
- (iv) $\mathcal{E}$ é nilpotente.

Este resultado ten dobre importancia. En primeiro lugar, permítenos recoñecer de maneira sinxela álgebras de evolución nilpotentes sen máis que buscar ciclos orientados no seu digrafo asociado. Ademais, a proba deste resultado tamén da un procedemento para a obtención do reordenamento da base natural que fai que a matriz de estrutura sexa triangular superior con todo ceros na diagonal. Polo tanto, sempre que se traballe con álgebras de evolución nilpotentes, pódese supoñer sen perda de xeneralidade que a súa matriz de estrutura ten dita forma.

Ejemplo 5. Sexan $\mathcal{E}_1$ e $\mathcal{E}_2$ dúas álgebras de evolución coa mesma base natural $B = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5\}$ e cuxos produtos veñen dados, respectivamente, por $e_1^2 = e_2$, $e_2^2 = e_3$, $e_3^2 = e_5$, $e_4^2 = e_3 + e_4$ e $e_5^2 = e_2$; e por $e_1^2 = e_2 + e_3$, $e_2^2 = e_3 + e_5$, $e_3^2 = e_5$, $e_4^2 = e_3$ e $e_5^2 = 0$. Os seus digrafos asociados $\Gamma(\mathcal{E}_1, B)$ e $\Gamma(\mathcal{E}_2, B)$ son:

O digrafo $\Gamma(\mathcal{E}_1, B)$ ten un ciclo orientado que involucra aos nodos v_2 , v_3 y v_5 e un lazo no nodo v_4 . Polo tanto, polo Teorema 3, $\mathcal{E}_1$ non é nilpotente. Non obstante, $\Gamma(\mathcal{E}_2, B)$ non presenta ciclos orientados, polo que $\mathcal{E}_2$ si é nilpotente. Ademais, no digrafo $\Gamma(\mathcal{E}_2, B)$ vese de maneira sinxela esa interpretación biolóxica que se procuraba. Nótese que nos nodos v_1 e v_4 non entran arestas, polo que cando todos os individuos con xenotipo e_1 e e_4 se reproducen, estes dous desaparecen e quedan soamente os tres restantes. Sucesivamente, cos xenotipos e_2 e e_3 ocorre o mesmo, polo que só quedan individuos con e_5 . Por último, que $e_5^2 = 0$ pódese interpretar como que os individuos con xenotipo e_5 non se reproducen, o que leva á extinción da poboación.

Bibliografía

- [1] Y. Cabrera Casado, *Evolution algebras*, PhD thesis, Universidad de Málaga, 2016.
- [2] A. Elduque, A. Labra, *Evolution algebras and graphs*, J. Algebra Appl. **14** (2015), no. 7, 1550103, 10 pp.
- [3] J. P. Tian, P. Vojtěchovský, *Mathematical concepts of evolution algebras in non-Mendelian genetics*, Quasigroups Related Systems **14** (2006), no. 1, 111–122.